

הושקעה לא מעט עבודה בתיקוני תחביר. המאזין אינו מרגיש בשינויים הפעוטים, שחלו בתחום זה, אבל אני שטיפלתי בדבר יודע, שכבר תוקנו כ־30–40 עיוותי תחביר ברוב המהדורות. כמעט שאין אנו שומעים עוד את הפתיחה המשונה: "כֵּן אמר הדובר ש...". "כֵּן החליטה הממשלה ש...": ולא "נאמר על ידי פלוני", אלא "אמר פלוני"; ואפילו מלת הזיקה "ש" ו"אשר", שזה עשרות שנים משכחים אותה מן הלשון בצירופים כגון "הדרך בה הלכנו", "הדברים אותם אמרתי", והיה קשה להאמין, שעוד אפשר לשבור את ההרגל, שפשט בעיתונות, ולהחזיר את "ש" לשימוש — הנה צצה ועלתה וחזרה לתיקנה.

הא' רבין: וכי מה השגיאה בצירוף "הדברים אותם אמרתי"?

הא' בנדויד: צירוף כזה אינו מצוי בשום מקור עברי כתיקנו. עיקר השגיאה בסדר המלים. אמנם מצויה השמטת "אשר", כגון: "הדרך ילכו בה" (פעם אחת, אבל ברגיל עם "אשר": הדרך אשר ילכו בה, אשר נלך בה וכיו"ב), "יאבד יום איולד בו" (וכנגד כן: ארור היום אשר יולדתי בו), אבל בכלום כאחד סדר המלים לא נשתנה כלום, עם אשר ובלי אשר. אין במקורותינו "הדרך בה ילכו", "היום בו איולד"; וכן יש "באר חפרוה שרים", אבל לא בהיפוך הסדר "באר אותה חפרו שרים".

עוד כמה תיקוני תחביר מסוג זה השתדלתי לעשות כאן וכאן כדי לשוות לנוסח החדשות, שרובן מתורגמות ממברקים לועזיים, פרצוף עברי במקצת. אבל רק בחדשות ובהודעות, בשאר השידורים לא הספקתי לנגוע.

בדבר הצורך להקפיד על התנועות ועל המורפולוגיה — אילו היה לנו כתיב משוכלל במכונות הכתיבה, לא היו רוב השאלות, הנשאלות כאן, מתעוררות כלל. הקריין היה מוצא לפניו סקסט מסומן בכל התנועות הדרושות ולא היה נאלץ לשבת חצי שעה לפני כל שידור בשביל לפענח את הסתומות שבטקסט הגולמי שלפניו ולהתיר לעצמו את ספקותיו. כל קריין הוא בעל כורחו הנקדן של עצמו. כאמור, רק אם ימצאו האנשים, התקציבים והסידורים הדרושים, אפשר יהיה למנוע מראש את כל התקלות המרובות שבכל שעות השידורים. המלאכה שהוחלה עכשיו אינה אלא ניסיון וגישוש ראשון לשם לימוד הבעיות וחיפוש דרכים לפתרונן, התחלה צנועה בלי יומרות.

הישיבה החמישים ותשע

ביום הרביעי, כ"ט בשבט תשכ"ד, בשעות 2.30–4.45 אה"צ, בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים בלאו, בן־חיים, בן־נון, בנעט, ברגרין, גרינברג, טוריסיני, ייבין, סדן, קוטשר, רבין, שירמן, שלי.

החברים היועצים האדונים בורלא, דיקמן, לייבל, מורג, מלצר, פרסמן.

המזכירים המדעיים האדונים איתן, אסטרן, דותן, מדן, סומך.

הצטדקו על היעדרם: הגב' גרבל והאדונים אורבך, אירמאי, מלמד, פרץ, עגנון.

האדונים אברמסון, ולנשטיין, יינן, מירסקי, ריבלין בחו"ל.

סדר היום: ענייני דקדוק: הטעמת מלים שאולות ושמות פרטיים.

הא' מדן: בישיבה נ"ד של מליאת האקדמיה, בחודש ניסן תשכ"ג, הועלתה השאלה: מה דינה של הטעמה בשמות פרטיים ובמלים שאולות מן הלעז? הדיבור השגור בפי דוברי עברית רבים — ובהם גם קרייני הרדיו ושאר בני אדם

המקפידים ומדקדקים בלשונם — מקל בהטעמתם של שמות פרטיים ושל מלים שאולות מן הלעז, אשר לפי חוקי ההטעמה של הדקדוק העברי טעמם מלרע. בפי הבריות מלים אלה מוטעמות מלעיל.

למשל, השמות הפרטיים של בני אדם, המסתיימים בקמץ בהברה פתוחה, שרה, טובה, יפה, ושמות ארצות כגון בלגיה, רוסיה, ארגנטינה, אמריקה וכדומה ; מלים שאולות המסתיימות כנ"ל, כגון : אקדמיה, אוניברסיטה, קואליציה ; מלים בסיומת לועזית, כגון : מוזיאון, מקסימום, בריום (יסוד בכימיה) ; צורות נטייה בעלות סיום דקדוקי עברי, כגון : סוציאליסטי, קואליציונית, קומוניסטים, טימפוניות.

מלים בודדות, כגון : רדיו, טלפון, טלגרף ועוד.
הוועדה החליטה פה אחד :

שמות פרטיים עבריים הטעמתם לפי כללי הדקדוק. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.
הוועדה החליטה ברוב דעות :

מלים שאולות מלועזית הטעמתן לפי כללי הדקדוק הנוהגים במלים עבריות. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה. בדיון על החלטה זו בישיבת המליאה השתתפו הא' בן-נון, ייבין, סדן, שבטיאל, שלי, אברמסון, גרבל, אורבך, בן-חיים.

יש שחייבו את שני חלקי ההחלטה. הא' בן-נון אף טען, שלגבי השמות הפרטיים אין כל מקום לדיון, שכן הניקוד המקראי מחייב. כדי לאפשר את הטעמת מלרע במלים ארוכות כגון אוניברסיטה הציע את המתג כהטעמת עזר בהברה המרוחקת מטעם המלה. הא' ייבין הזכיר לשונות שמקפידות על הטעמת מלרע, ואם הן יכולות להגות "אוניברסיטה" או "אוניברזיטט" בהטעמת מלרע, גם העברית תוכל מבחינה תיאורטית, אבל פקפק, אם ניתן הדבר לביצוע. הא' סדן אף הוא תמך בהחלטות אלה, ותלה תקוותו בקריינים ושקננים בעלי משמעת ובעלי רצון טוב, שיש בכוחם להשפיע בהגיייתם על הציבור. אף הא' אורבך סבור, שאין להתייאש בתקנתה של ההטעמה הנכונה בסוגי מלים אלו. האדונים שבטיאל ושל י סבורים, שאין להחמיר, בשעה שקיימים גופי הלכות בלשון, שתקנתם קודמת לתקנת המלה הלועזית או לתקנת השם הפרטי. הא' אברמסון אף הוא נוטה להקל, חוץ מן המלים השאולות שקיבלו סיום דקדוקי עברי, שיש להשתדל להגותן כדיון.

הא' בורלא : האם נתעוררה גם שאלה של שמות מקומות ?
הא' מדן : הוא הדין.

הא' שירמן : דעתי היא, שעד כמה שאפשר, יש להכניס את ההטעמה הדקדוקית על אף הקשיים המעשיים, אבל זה עניין של חינוך והרגל. כמוכן, לא בשמות אנשים. ברוסית למשל, מטעמים : מנדלסון, אייכנדרוף וכו', ואינני מציע לנהוג בדרך זו.

הא' טורסיני : מובן, כשמדברים על שם זר בלשונו המקורית, אין לנו הכרח לשנות אותו. שם צרפתי — כמוכן, מבטאים אותו כבלשונו. אבל יכול להיות שבמשך הזמן תגבר לשוננו גם על זה.

הא' דיקמן : גם דעתי היא, שבשמות הזרים יש לשמור על צלצולם.

הא' סדן : לא דובר בהחלטות על שמות זרים, אלא על שמות עבריים ועל מלים שאולות.

הא' בן-חיים: אני מבקש למסור תוספת אינפורמציה על מעשה הוועדה: הוועדה הביאה לדיון שני עניינים:

(א) הטעמת שמות עבריים, שנתפשט המנהג שלא להטעמים כחוק מלרע, כגון שרה, רבקה, וגמצאו תומכים לדרך זו בסברות עיוניות;

(ב) מלים שאולות בלשוננו, בעיקר מן הלשונות החדשות, כגון פקולטה, שאף הן הטעמתן בדרך כלל שלא במלרע. נוסף על כך יש בעית שמות בני אדם זרים מעיקרא, שהם שמות של דוברי עברית, כגון גולדברג ועוד ועוד.

לפתרון הבעיה האחרונה הזאת אין הוועדה מציעה, לפחות לפי שעה, שום הצעה, ולפיכך אין לדון בה במליאה בויקה להצעת הוועדה שלפנינו. השאלה הראשונה הוכרעה בוועדה פה אחד. השאלה השנייה הוכרעה ברוב דעות. ורק החלטות הוועדה האלה עומדות לדיון במליאה.

הא' ייבין: נדמה לי, שקשה להבדיל בין הדברים, ומכאן פתח לענין המלים שאולות. שני הדברים קשורים זה בזה. לא נוכל לאמר קואליציה, אם בשם הלועזי נאמר ג'וזמן, והוא לא פחות שם פרטי מאשר אברהם, יצחק או יעקב. ואל נשכח, שיש שמות החיבה: אבי, רמי וכמותם לעשרות ולמאות. על כן, כשאנו באים להחליט, עלינו לראות את השאלה בהיקפה הגדול. אי אפשר להחליט על האחד בלי השני. גדי בן סוסי הוא במקרא, והטעמתו שם מלרע, מלבד זאת יש היום הרבה מאוד יהודים, הנקראים בשמות פרטיים לועזיים. כיצד נקרא להם: רג'ינה, רג'ינה או רג'ינה? זה צריך להיות חטיבה אחת. אם נחליט כאן — תצמח גם החלטה בענין מלים שאולות. אבל אם נחליט שנאמר ג'וזמן, אז אפשר לאמור קואליציה. ויש לזכור שלא כל השפות שוות: אם נחליט לבטא את המלים כמבטאן בלועזית, לפי איזו שפה נבטא השם שפּר, הגרמנים והאנגלים מבטאים מלעיל, ואילו הצרפתים מבטאים אותו מלרע.

הא' דיקמן: רצוני לשאול, מה יהיה גורלן של מלים לועזיות כגון: מִזָּה — מִזָּה, מִדָּוָה — מִדָּוָה? או גרמנים וגרמנים?

הא' שירמן: אחרי שהרהרתי בדבר, הגעתי למסקנה, שמוטב לא לקבוע כללים אחידים, גם בענין השמות אין להחליט אלא לאחר סקירת החומר, שהרי אין כאן אחדות. הצרפתים אומרים coalition, אבל את השמות הפרטיים מסוגלים הם לבטא גם בהטעמת מלעיל. כך שאפשר יהיה לנו לומר גם ג'וזמן וגם קואליציה. אבל שמעתי סוציאליזמוס ונדהמתי — הדגשה של הסיומה, שכדוגמתה יש אולי רק ביוונית. הנני מודה שיקשה לקיים זאת. על כן מציע אני, שהוועדה תערוך רשימה של סוגי מלים ותחליט על ההטעמה בהתאם לסוגים השונים, ולא באופן אחיד.

הא' מלצר: בדברי מר מדין שמעתי רק רמו לכך, שבוועדה הזכירו את המתג כמחצית הנגינה או כנגינה שלמה. אולם תפקידה של מחצית הנגינה הראשונה במלה גדולה בת כמה חברות חשוב מאוד, כי נגינה ראשונה זאת קובעת את מקומה של הנגינה השנייה, העיקרית. למשל, המלה אוניברסיטה, אם אני מוסיף לפניה ה"א הידיעה, ויש בה שש הברות, יכול אני לקרותה כשני אמפיברכים האוניברסיטה, ואז תהיה הנגינה מלעילית, וכביכול שלא על-פי הדקדוק, או אני יכול לקרוא כשלושה יאמבים: האוניברסיטה, ואז תהינה בה למעשה שלוש נגינות, והאחרונה במקומה ה"דקדוקי", כלומר מלרע. דבר זה אינו עניין למשוררים בלבד, אלא לכל אדם המדבר לתומו. ועל כן דרושה לנו רשימה מפורטת של כל המלים הלועזיות שמשתמשים בהן בעברית, ובהן תהיה מסומנת לא רק הנגינה העיקרית, אלא כל הנגינות שבמלה.

הא' טור-סיני: זאת כמוֹבן העצה, שאיננה מקילה על הכנסת אהירות ועל קריאה מובנת קלה. אני חושב, שמי שמכניס כאן מתג, לא תיקן על ידי זה כלום, כי במקום לזכור את ההברה שיש לשים עליה את האקצנט — צריך לזכור שיש אפשרויות שונות. אנחנו נסתפק, לדעתי, לקבוע, היכן צריך לשמור על ההטעמה העברית המסורתית, שהיא בדרך כלל מלרע, חוץ ממלים כמו מזל, ספר, קודש.

הא' מורג: ברצוני לפתוח את דבריי בדוגמה, שהביא הא' דיקמן, ואשר מובעת בה ההבחנה המשמעותית על-ידי מקום ההטעמה: גרמאני לעומת גרמני. עובדה היא, שהעברית החדשה משתמשת בהיקף נרחב בגורם ההטעמה לשם ההבחנה המשמעותית, ואין אנו יכולים למוד את כל השמות הפרטיים באותה אמת-מידה. יש מלים, שהטעמתן המלעילית מציינת, שהן שמות פרטיים ולא שמות עצם או תארים, כגון אורה (מלעיל, שם פרטי) לעומת אורה (מלרע, שם מופשט), יפה (מלעיל, שם פרטי) לעומת יפה (מלרע, שם תואר), ונשאלת השאלה, אם עלינו לנסות לעכב כאן תהליך, שהוא התפתחות טבעית בלשון.

אשר לצורות, שיש בהן סיומת דקדוקית עברית למלה שמקורה לועזי וההטעמה הנוהגת בהן בלשון הדיבור אינה מלרעית, כגון קואליציוני — נראה שבכך באה הלשון לציין את זרותה של המלה.

אגב, לגבי ההשוואה ללשון הצרפתית, שבה גם מלים זרות הטעמתן מלרעית, רצוני להעיר שאין להשוות מבחינה זאת את העברית ואת הצרפתית. ראשית, משום שבצרפתית ההטעמה אינה פונית, אינה משמשת לשם הבחנת המשמעויות, ושנית — דובר זה קשור לקודמו — ההטעמה הצרפתית שונה גם מבחינה פונית מן ההטעמה העברית, ורק בגלל גורמים ריתמיים היא נשמעת כמלרעית.

הא' טור-סיני: השאלה חשובה. כל מה שנחליט, אינני יודע אם נצליח בו. אנחנו קובעים מה שנכון ומה שרצוי מצד הלשון, לא מה שהעם עושה מחוסר ידיעה, אבל עלינו, כמוֹבן, לדון בהרבה פרטים. אנו רוצים לבוא לידי קביעת דרך, אבל היא תהיה ניסיונית ולא מוחלטת. אנו צריכים לאמור מה שיש לאמור ברוח הלשון העברית.

הא' קוטשר: ההטעמה המלעילית של שמות עצם פרטיים מוצאה מן היידיש. דבר זה משתקף בהטעמה שמות מקומות. תל-יזרעל, תל-אביב — הכול מלרע. לעומתם ראשון, זכרון — אלה הם יישובים, שנוסדו על ידי דוברי יידיש, ולכן הטעמתם מלעיל.

הא' רבין: תל-אביב נוסדה אף היא על-ידי דוברי יידיש, ואין קוראים לה תל-אביב.

הא' טור-סיני: "פוק חזי מאי עמא דבר" איננו הכלל שאנו הולכים אחריו, שאם כן, עבודתנו מיותרת.

הא' קוטשר: מהצד השני, כמו שיקרה לעתים, בעברית המדוברת התפשט הכלל הזה, ואפשר לומר שהוא הפך לכלל ממש. ז'בוטינסקי הציע עוד לפני 40 שנה להבחין בין אורה (שם פרטי) לאורה. עם זה קשה שנסמוך ידינו על המצב, כמו שהוא היום. יש להשתדל לשנותו. השאלה — כיצד? הא' ייבין כבר ציין, כי שמות-עצם פרטיים אינם שמות סתם, הם טבועים בחותמם של רגש מסוים, ולא יהא קל לשנות את הנוהג בהם. לכן אני מציע, שלא למוד את כולם באותה אמת המידה. מצד אחד — לקבל את החלטות הוועדה בעניין שמות-עצם פרטיים, אך מסופק אני, אם נצליח לעקור אבי. רמי, שהם שמות חיבה מובהקים. לפיכך נחפש להם "היתר". אנו מוצאים לכך מעין אסמכתא בארמית. גם הארמית נוהגת בפרינציפ אותו מנהג שנוהגת העברית, אף-על-פי כן במלת אבי אנו מוצאים את ההטעמה אבי (דנ', ה, יג).

הא' טור-סיני : מבטאם של קדמונינו, כידוע, היה שונה מזה שהנהגנו. אבל אנו רוצים לשמור על מבטא אחד. כידוע, לא היה גם מבטא ערבי אחד. עוד לפני 15 שנה דובר בדיאלקטים ערביים שונים בערים ובכפרים. אבל אנחנו משתדלים להנהיג שפה אחת ודברים אחדים.

הא' קוטשר : דרך משל, מבחינת אוצר המלים אין הארמית נטע זר. אנו מנסים לקנות במשיכה מן הארמית שרשים שאינם בעברית. הארמית הותרה לבוא בקרב העברית החדשה. אם לא נשתדל להקל בנידון זה, אני סבור, שלפתח ההצעה רובץ הכישלון, והציבור לא ישמע לנו, בייחוד אשר לשמות הפרטיים. לפיכך : בעניין שמות החיבה נפתח פתח צר ונותר בהם הטעמה מלעיל.

הא' לייבל : מלות חיבה יש בהן מידה כזאת של רגש, שגם איננו יכולים לשנות בהן וגם איננו צריכים לעשות זאת. העברית אינה יודעת קיצורי מלים, ואם היו כאלה, איננו יודעים כיצד קיצרו. עלינו להשאיר קיצורי מלים כמו שהם מתהלכים, בלי לתת להם גושפנקה רשמית, כיוצאים מכלל הדקדוק. רצייתי להעיר על המתיגה שהוצעה כאן. אומרים קואליציה, אבל גם אם נבטא את המלה מלרע עם מתג, לא ישתנה דבר. באירופה עברנו לאקצנט דינמי המדגיש את ההברה, מבלי שיהא בעברית צורך בכך. היו לעברית תנועות גדולות וקטנות ונגינה מוסיקלית. אבל אנו מדגישים את הנגינה במידה כזאת, שאין היא עוד עברית. אפשר להשפיע ע"י המורים על אופן הדיבור הזה, שלא יהיה עצבני כל כך. הערבי מאריך בתנועה כמה שאפשר. אנחנו מקצרים ומגזימים בכך. אפשר לבטא את המתג והטעם העיקרי ביחד, בלא הדגשה מיוחדת לאחד מהם. נביע קואליציה בעזרתו של אופן נגינה מתון.

הא' טור-סיני : זאת אומרת, שאתה מציע הטעמה מרחפת.

הא' בנעט : אין לנו לשכות, מה ששמענו מפי הא' בן-חיים, שהשאלה שאנו עוסקים בה עכשיו — שירות השידור תובע תשובה עליה ; ואני חושב, שגם בית-הספר צריך לדרוש תשובה לשאלה זו. וכן יש לשים לב לעובדה, אשר הצביע עליה נשיאנו, שהטעמות שונות רווחות באוכלוסייה, לפי המוצא הגיאוגרפי של כל אדם. המוקדמה הראשונה מחייבת לתת תשובה אחידה ; אי אפשר לנו לקבוע מאה כללים או יותר למקרים השונים. גם אם נקים ועדה מיוחדת, שתתבונן בכל הסוגים של מלים ואולי של משפטים הבאים בחשבון, אינני חושב, שהיא תמצא יסוד לקביעת כללים. יש לפנינו רק יסוד אחד והוא : דרכי ההטעמה העברית בדקדוק הידוע לנו. ואף על פי שאני בהחלט אינני מתנגד לשינויים בלשון, הבאים בדרך התפתחות טבעית, אני חושב שהיום חובתנו לקבוע הטעמה אחת כהטעמה רשמית, כהטעמה אשר אנשי שירות השידור צריכים להשתמש בה ואשר יש ללמוד אותה בבית הספר. אבל אין פירוש הדבר, שיש לחייב כל אם להשתמש בהטעמה הזאת בפנותה אל תינוקה. אם בדיבור הרגיל בני אדם מטעימים את המלים ואת השמות כמו שנוח להם, לפי נוהג ארץ מוצאם או מסיבות אחרות, לא נאמר לכל אחד בגלל זה : אתה משבש את הלשון. לדעתי, אף על פי שאין הדבר רצוי, צריך להבדיל בין שני מישורים : מישור הדיבור שלומדים אותו, ומישור הדיבור החי.

כלל ההטעמה לפי חוקי הלשון העברית נוגע לפי דעתי לשמות העבריים בלבד מבין השמות הפרטיים. אילו הייתה לשוננו כמו הצרפתית, שיש לה בעצם כיוון הטעמה אחד — מלרע (אע"פ שבשטף הדיבור מטעימים הצרפתים כמה מלים מלעיל, כמדומני בתוקף גורמים ריתמיים), אולי ראוי היה להפעיל חוק הטעמה אחד לאזרח ולזר גם בשפתנו ; ברם, כיוון שבעברית יש לנו ממילא שני מקומות הטעמה, אין בהטעמת שמות פרטיים לועזיים

על פי לשון המקור משום פגיעה בקצב לשוננו. לכן אני חושב, כי הכלל, שההטעמה תהיה לפי כללי הדקדוק נוגע לשמות פרטיים רק עד כמה שהם עבריים; אבל אם מוסיפים לשם לועזי סיומת עברית, יש להטעים במבטא הרשמי הזה את ההברה, שחל עליה הטעם לפי הדקדוק העברי.

אותו הדבר נוגע למלים, שאינם שמות פרטיים. צריך ללמד את התלמיד וצריך להורות לאנשי שירות השידור ...

הא' טור-יני: ולכל המדבר שפה מופתית ...

הא' בנעט: ... בשעה שהוא מתכוון להיות למופת לאחרים. כשאני קורא איזה טקסט בפני קהל, אני משתדל לבטא לפי כללי הדקדוק, עד כמה שאני שולט בהם, אבל בשיחה פרטית לא תמיד אני מקפיד בנידון זה, ואני חושב שדבר זה איננו הכרחי כל כך. אך במקום שבו דרוש דיבור מופתי, הרי זה צריך להיות לפי כללי הדקדוק.

הא' רבין: לא הייתי בדיון הקודם, ויכול להיות, שאחזור על כמה דברים. אני חושב, שצריך להבחין בין מלים זרות, שצורתן נשארה בלי סימן עברי מובהק, ובין מלים, שיש להן סיומות עבריות אע"פ שהן גזורות ממלים זרות. המלה קואליציה היא זרה, אבל המלה קואליציוני נעשתה מלה עברית על-ידי הסיומת. בבואנו להחליט, עלינו להביא בחשבון את ההבדל הזה. כל דבר, שנכנס לתוך מערך הסיומות העבריות, צריך לקבל הטעמה עברית. מחובתנו לעשות זאת, כי זוהי מלה עברית לפי כל הכללים.

לגבי המלים הלועזיות, שאין להן עדיין סיומות עבריות, אציע מחשבה אחת לשיקול: יש מלים, שאנו משתמשים בהן, כאילו הן שמות זרים, כגון קולחוז, שאמנם יש לה הטעמה מלרעית. סוף סוף אנו משתמשים בה רק כשאנו מדברים על ענייני רוסיה. אמנם הצרפתי נוטה גם במקומות אלה לתת הטעמה צרפתית, אבל זה מפני שההטעמה הצרפתית איננה ברצונו של הדובר, אלא עניין פיסי של הדובר, ובשבילו זהו מאמץ לסתות ממנה. לעומת זאת אצלנו אפשר לשנות ולגוון. על כן יש לקבוע: אם מלה מסוימת כבר נכנסה לעברית, דייה כדי ששונה את ההטעמה. אולי, אם נחליט שמלים לועזיות תקבלנה הטעמה עברית, צריך להכין רשימת שמות לועזיים, שהן כמו מלים עבריות לכל דבר, כמו אלה שנתקבלו לפני אלפיים שנה מהרומית והיוונית, ולגבי מלים אחרות אנו נוהגים laissez-faire. כי לעברית כל מלה, שרק במקרה נכנסת לאיזה דיון — זה יהיה אבסורדי. אין אנו יכולים, כשאנו מדברים היום על ענייני קובה, לקחת מלים הנוגעות לעניינים קובאניים ולהפכן לעבריות, כי מחר הן תיעלמנה.

לגבי שמות פרטיים, איש לא יאשימני, שאני מתנגד לעברית מדוברת. כאן יש להבדיל בין הנורמה ובין השימוש. אין מחובתנו ללכת תמיד אחרי השימוש. אין רע, אם יהיה הבדל בין העברית המופתית ובין העברית המדוברת. זה טוב ללשון מתפתחת, כי אחרת כובלים את הלשון העממית והיא לא תוכל להתפתח. לכן אני חושב, שנקבע אמנם שרה וכו', אולם קיצורים, מלות החיבה, שהן בשפות שונות מסוג פוניטי מיוחד ואינן נכנסות לחוקים הפוניטיים של הלשון, יישארו על פי חוקי ההטעמה של הלשון העממית.

ארשה לעצמי להציע רעיון לתולדות הלשון: אם בימי המקרא קיצרו שמות והורידו את החברה האחרונה כגון עדלי מעדליהו, קדמה לזה ודאי הטעמה שאפשרה זאת, לכן, כפי שכבר רמז הא' קוטשר, כדאי גם היום לשמור על ייחוד שמות החיבה. אלה אינם עניין נורמטיבי, ואין צורך להזדקק להם ולחוק חוקים. אם אדם יבוא וירשום את בנו בתעודת לידה בשם דני, אז עליו לקבל את הדין ולקרוא לו דני (מלרע).

הא' טור-סיני: כל נואם הצביע על דברים חשובים, אבל קשה להגיע להצעה שתצא ידי הכול.

הא' בן-נון: סבור הייתי, שהבעיה פשוטה והצעת הוועדה נבונה ומתונה, והנה גלשו לזיכוח ארוך, לדעת, בלתי מוצדק. אבל מאחר שנאמרו כאן דברים נגד הצעת הוועדה...

הא' בן-חיים: לא נגד הצעת הוועדה, אלא דברים אחרים, שלגביהם לא הציעה הוועדה — אולי לפי שעה — שום הצעה.

הא' בן-נון: בדיון הובאו גם נימוקים נגד הצעת הוועדה. דומני, שאיש לא ישלול ממשוררים את חירותם לסטות מהכללים לצורכי המקצב. הם "עם לבדד ישכון". אבל אם דובר כאן על זכויות "המישור ההי" — אינני יודע, ויפה עלינו לחשוב על כך, עד היכן הוא זכאי להשתרע, ומהם גבולותיו. מתפקיד האקדמיה לתחום לו תחומיה, ולא לתת לו להתפשט ללא גבול, ואם נאמר, שעלינו להתחשב בהתפתחות הטבעית של לשוננו, הרי, לדעת, לשם כך קיימת האקדמיה, שתרוסן התפתחות טבעית זו; שאם לא כן — האקדמיה מיותרת.

כבר נאמר, שהבחנות מסוימות כמו גרמאנים — גרמאנים הן מקריות. מכל מקום, בשל הגרמאנים בוודאי איננו חייבים להפוך את עולם לשוננו. גם ההבחנה בין "פה הבת" ובין "הבת הפה" — אין להגזים בה. בלשונות אחרות (לרבות היידיש, שמתוכה הגיעו אלינו רבים משמות אלה) ההבחנה אינה קיימת. ואם נתהווה נהוג ההבחנה בעם, מתוך איוז מסורת הטעמה, שהושפעה מהיידיש, כלומר בהשפעת חוץ — מה נעשה? הנאמר בשל כך שורות ויפות? בדבריי בדיון הקודם אמרתי, שעלינו להבחין בין מלים זרות ובין מלים שאולות הנקלטות בלשוננו, ועל כן עלינו לנקוט כלל זה: כל מה שהוא חלק מן הלשון העברית, חלים עליה חוקי הלשון העברית. האם בנוהג צריך להבדיל בין שם הפרח ובין שם הילדה, ובאביב אין צורך? גם אסור לנו להגזים במומנט הרגש — גם לזה אין סוף; הרבה רגש יש במלים בזה וגלידה — כלום משום כך נסלף את הטעמתן או נצדיק את התביעה, שידבר כל איש לפי מסורתו והרגליו? והרי אין בני עמנו מוכנים לקבל על עצמם מרותם של חוקי הלשון העברית.

יש לומר עוד כמה מלים על מה שהציע הא' רבין ואחרים. אני חושב, שעלינו להתנגד בתכלית גם להבחנה בין שם היסוד, כגון אוניברסיטה, ובין הנגזר, כגון אוניברסיטאי, בין קואליציה ובין קואליציוני. אף המלה קואליציה בצורת היסוד היא חלק מהלשון; בסמיכותו אנו אומרים קואליציות, ואנו מטילים עליה את סיומת הרבים — ות. האם זה תהליך לשון עברי או לא? לא ייתכן, שביחיד תהיה המלה זרה, וברבים לא. לכן אני מציע, שנקבל את הצעת הוועדה.

הא' רבין: אני רוצה לשאול, האם "מלים שאולות" נאמר כאן כנגד "מלים זרות"?

הא' בן-חיים: כן.

הא' בורלא: רבותיי, הנה שמענו כאן דעות שונות תאורטיות, פוניטיות, דקדוקיות — ובכל זאת אין אנו משתכנעים ואין אנו באים לידי הסכמה מסוימה, וזאת מחמת שתי סיבות: (א) מפני שאנו מרגישים בקושי הגדול שבתיקון הטעמה הנכונה, לאחר שהשיבושים מושרשים בפי העם, וקשה לגזור גזרה על הציבור שאין הציבור יכול לעמוד בה. (ב) שהתקנות והתיקונים שאנו מציעים הם מסובכים, מפוצלים ומרובים. ואילו הצעה שאני רוצה להציע, אם כי אולי תיראה כפשטנית, או כפשרנית, אבל בעצם היא באה להתגבר על שתי הסיבות, או המכשולים, שהזכרתי — והיא כוללת שני סעיפים:

א) שמירה קפדנית שלמה על כל מה שהוא מעצם הלשון העברית. לכן כל שם עברי של איש, של עיר, ארץ וכל מלה עברית שהיא — יש לשמור על כללי הדקדוק בלי כל יוצא מן הכלל: שָׁרָה, רבקה, פתח־תְּקוּהָ, רחובות וכו'. כי היא שפתנו, ועלינו לשמור עליה בכל הדיוק.

ב) ואילו מלים לועזיות יש להשאירן בדרך כלל, כפי שהן מבוטאות בפי העם הזה (ורק רשימת שמות יוצאים מן מכלל תקבע, מחמת שיקולים מיוחדים, תיקונים לשמות לפי רוח הלשון העברית), כי לא פגם או גנאי הוא לנו, אם אנו מבטאים שם או מלה כמות שהוא בפי העם הזר, אדרבה: לא על פי שיקוליה והחלטותיה של איוז סמכות לשונית עליונה, אלא העם, כיוון שאינו יכול לבטא את השם או את המלה בדיוק כמו שמבטאו העם הזר — מבטאו הוא כפי שנתפס וכפי שנפלט מכלי מבטאו. הנה, למשל, Elsass-Lothringen הגרמנית הפכה בפי הצרפתי Alsace-Lorraine. לא האקדמיה הצרפתית קבעה כך את השם, אלא העם הצרפתי שמע כך וקבע כך. או, למשל, ביקשתי פעם בדמשק ממש בית־הספר, שיביא לי עריסה משכונה רחוקה מבית חוגיה אייזנברג. הלך השמש ושהה כל היום בחוץ ולפנות ערב שב בלי העריסה. התנצל ואמר: ואללה, שאלתי וחיפשתי כל היום, איפה בית עאז־בֶּק — ואיש לא ידע, איפה הוא גר. לאמר: הוא שמע וביטא תחת אייזנברג שם הדומה לערבית: עאז־בֶּק.

ואמנם ידענו גם ידענו, שבספרותנו העתיקה, בתלמוד, בספרות ימי הבינים בספרד, ניתנה לשמות ולמלים צורה עברית — אבל שם היה המצב אחר: העם לא ידע את המלים החדשות הזרות, אלא החכמים קבעו כפי שקבעו; אבל בימינו העם הוא המדבר והנושא בפיו את המלים הזרות, והא שמבטאן כפי שמבטאן. ועוד: מהו "התיקון הגדול" שנתקן, אם במקום אופטימי נאמר אופטימי, או במקום אכזוטי נאמר אכזוטי? כלום אין משקלים כאלה בעברית? אין טרוכיאוס ואין אמפיבראכוס בעברית? האם אוניברסיטאי אינו עברי, ואילו אוניברסיטאי הוא עברי כשר?

לפיכך כל צמצום ואחידות, שנקבע בעניינים לועזיים — יתקבלו בפי העם עם הגבלות מסוימות (כאמור לעיל), ואילו אם נחמיר בקפדנות יתרה — לא יוכלו העם להישמע לאשר לא ניתן לו להישמע.

הא' גרינברג: רציתי שנקצר בוויכוח. אני חושב שבדרך כלל נכונה היא הגישה של הוועדה. משום שמשמשת היא ויכולה לשמש קריטריון לגבי כל דיונו באקדמיה בעניין חוקיות הכתיב וההיגוי בתהליך ההתפתחות של השפה. לא דיברנו עברית כשפת־אם לא בבית־אבא ולא בבית־הספר, ולפיכך יש לנו סרחה־עודף של יחס "גירסא דינקותא" (מלעיל דווקא!) גם מבחינת רגשית לכמה מוסכמות־היגוי והרגלי־ביטוי, שהם נוגדים לחוקת לשוננו העברית. משום כן, לדעתי, עלינו לנקוט בכל החומרה: שיש לקיים את החוקים הדקדוקיים של לשוננו. זה ישמור אותנו בפני הפקר השימוש כרצון איש ואיש בשפתנו, וילמדנו לנהוג כדרך שנהוגים בכל שפה אחרת. לא העלינו כלל את השאלה, אם לדבר בהברה הספרדית, והנה היא כעת כדבר המוסכם שאין לשנות בו. והרי הברה זו ב ש ו ר ש ה ח ו מ ר ה , כנגד ההרגל של דורות בגולה.

הא' ייבין: ההברה שאנו חושבים שהיא ספרדית...

הא' גרינברג: שוב אני חוזר ואומר: אם ננהג בחומרה זו, אנו מרגילים את עצמנו להשתחרר מן המשך הלועזיות, ההולכת אחרינו מבית אבא, ומתחייבים לחוק כללי הדקדוק של השפה. עלידי כך אנו נזהרים מפני חריגות מן החוק. לכן אני מחייב החמרה. למשל: לא טור מלכא (מלעיל, כפי ההרגל), כי אם טור מלכא מלרע, אם כי גם אני כאחרים רגיל

בכך. אין אומר באנגלית "יעקב", אלא "דוֹיִקוב", ולא יעלה על דעת איש לומר לאנגלי: אל תאמר כך. אנחנו, כחניכי שפות לועזיות, מתירים לעצמנו בעברית לבטא מלים לועזיות כשמות אדם, צרים וארצות — שלא כחוקת השפה העברית, כי אם כפי שהם בפי הזרים. לכן אני מחייב גישת הוועדה, שהיא נכונה; ויש לקצר בוויכוח ולהביא להצבעה. אם אמנם נכונים כולנו לגישה, שיש בה משום רצון שמירה על כללי דקדוקה של לשוננו והיא המחייבת, ממילא בטלים הצרכים בכל מיני ויכוחים.

הא' ייבין: להא' מורג — לא פעם שמעתי הנמקה סימנטית זו. אין לה כל יסוד! זוהי המצאה של פילולוגים, שהמציאו הצדקה לעניין זה, והיא גם לא נכונה. אני מעיד, כי לפני 58 שנים, כשהביאו אותי ארצה, ישבה בקרבת ביתנו משפחה, שהייתה לה בת בשם שיינדל, וקראו לה כולם יפה, ואיש לא העלה בדעתו לקרוא לה אחרת (לימים שינתה שמה לשפרה). למה לחפש הנמקות? ההגירה הגרמנית הכניסה בשנות ה-30 את ההטעמה המלעילית לשמות העבריים. עד אז איש לא אמר דוד, רחל. היום אומרים כך.

על כן אני מבקש לוותר על הנימוק הפסידור־מדעי. אין לו על מה שיסמוך. הוא הדין לגבי שמות המקומות. ארבע־חמש המושבות הוותיקות בארץ פתח־תקווה, רחובות, ראשון, גדרה, חדרה נהגו מלעיל, על דרך ההיגוי היידישי; אבל איש לא אמר ולא יאמר מעינות, אפיקים.

[הא' טור־סיני יוצא. הא' בן־חיים יור.]

הא' בן־חיים: אני רוצה להאריך דיבור בשם הוועדה, לאחר דברי הא' בנעט, שהבהיר את הלך הרוח בוועדה, ולאחר דברי הא' גרינברג, שעמד בבהירות על עקרונות, שהיו אף נר לרגלי הוועדה. הגיעה השעה, שנצביע על הדברים שהביאה הוועדה לפני המליאה.

הא' מורג: לעניין ניסוח ההצעות ע"י הוועדה: הניסוח "הטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה" יוצר הבחנה חריפה בין דיבור מופתי לבין הלשון המדוברת. אני מציע למחוק את המלים וחייבים לנהוג בה למעשה.

הא' בן־חיים: כל החלטות האקדמיה הן ללשון הרשמית. אין האקדמיה מעמידה שוטרים על דוברי העברית לבדיקה, אם הם מקיימים את החלטות האקדמיה. הכוונה היא תמיד ללשון הרשמית ולמוסדות הרשמיים. והחלטת האקדמיה אמנם פירושה "חייבים לנהוג בה למעשה".

הא' שירמן: כדי שלא להכשיל את ההצבעה — מציע אני לנהוג כאן הפרדה. הרוב בעד קבלת החוק של שמות עבריים בעלי סיומת עברית. כנגד זה אני חושש, שארגנטין מלרע לא יתקבל.

הא' בן־חיים: האקדמיה קובעת, מה העברית כתקנה, ואין יכלכל שירות השידור את ענייניו, זו שאלה לעצמה.

הא' רבין: ברור שבתיאטרון יש סוג מחזה וסוג משחק, שבו מדברים בלשון המדוברת. אם רוצים לתת מחזה בלשון התקנית, אז יש לדבר בלשון התקנית. ברור שאין אנו יכולים לאסור על שחקן, הרוצה בתיאטרון לדבר כמו עולה חדש, שידבר כך.

אני מציע: אנחנו קובעים, שזהו הדיבור התקני, וכך חייבים לנהוג למעשה בלשון התקנית.

הא' לייבל: אין מושיבים במאסר את אלה שלא ידברו כך.

הא' רבין: מה תהיה גישתו של משרד החינוך? כל ריסון בהחלטה אין בו כל תועלת. כי כל מורה יתקן את הדיבור של תלמידיו.

הא' בן-חיים: אי אפשר שהניסוח יוציא מהחלטה את הרוח והעניין. צריך להחליט, מה מחייב את הלשון הרשמית, בין שתנוסח החלטת האקדמיה כך, ובין כך.

הא' מלצר: נדמה לי, שאסור לנו להצביע בשאלה זו. כי אם תתקבל ההצעה בחיוב, תהיינה בהחלטה פרצות, בחינת הלכה ואין מורין כן. יש להחליט, שההטעמה תהיה תמיד מלרע על פי הלשון העברית, חוץ מן המלים שתובאנה ברשימה.

הא' קוטשר: אני מציע להוציא שמות חיבה.

הא' גרינברג: מובן, שאי אפשר להצביע על "איך אשתי קוראת לבני ברגשות-חיבה ופיוק לעתים"... זה לא ייתכן, כי זה עניין ביתי, ואין שייכת לכאן החלטה...

הא' רבין: יש ספר שנקרא "אמי ותמי". כיצד יבטאו את השם?

הא' מורג: אני חושב כמו הא' מלצר, שאנו גוזרים גזרה שהציבור לא יוכל לעמוד בה. אני מציע לקבל החלטה האומרת, שהטעמת השמות הפרטיים תהא בהתאם לכללי הדקדוק, למעט אותם המקרים, שבהם ההטעמה המלעילית יוצרת הבחנה משמעותית בין שמות-עצם פרטיים, כגון אורה, יפה, לבין שמות-עצם כלליים או תארים, כגון אורה, יפה.

הא' בן-חיים: אנו מצביעים על הצעת הוועדה:

שמות פרטיים עבריים הטעמתם לפי כללי הדקדוק. זוהי ההטעמה כתקנה, וחייבים לנהוג בה למעשה.

הצבעה: בעד ההצעה — 15

נגדה — 1

נמנעו — 3

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: מי בעד סעיף זה בתוספת: "למעט שמות חיבה?".

הא' סדן: לפי שהחלטות האקדמיה חובה, רציתי להבין, אם הוצאת שמות החיבה מכלל ההחלטה המחייבת שימוש לפי כללי הטעמים, פירושה שהמחויבים בהחלטותינו יהיו חייבים באותה תוספת: "למעט שמות חיבה". שאם כן, מה טעם פסלנן שרף, יפה, ניצה במלעיל, שנמצאו להם סניגורים, כביכול שינוי טעםם בא משום החיבה ולשמה?

הא' בן-חיים: זה לא ייתכן. הוועדה החליטה נגד זה, וזה הועבר. כל זה נאמר לפני ההצבעה. אבל אם אתם רוצים אפשר להצביע שנית, ואני מבקש שיהיה ברור, שמי שמצביע בעד הצעה זו, שולל את הדברים האחרים.

הצבעה שנייה: בעד ההצעה הנ"ל — 14

נגד — 4

נמנעו — 1

ההצעה נתקבלה.

הא' רבין: אני רוצה להעיר לסדר היום: מכיוון שהוועדה עצמה עדיין לא החליטה, נצביע על ההצעה בדבר הטעמתן של מלים שאולות סעיף סעיף: קודם כול על מלים שאולות מלועזית בעלות סיומות עבריות; אחרי זה נצביע לחוד על מלים שאולות, שהן היום חלק של העברית; ולאחר מכן נצביע על בלגיה, רוסיה.

הא' בן-חיים: הא' רבין מציע לחלק את ההצבעה לשלוש. שאלה ראשונה: מלים שאולות מלועזית, שיש להן סיומות עבריות מובהקות (קואליציוני, אמריקני וכיו"ב), דינן כמלים עבריות.

הצבעה: בעד ההצעה — 16

נגד — 1

נמנע — 1

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: אנו מצביעים עתה על השאלה השנייה: מלים שאולות מלועזית (כמו: בריס, מקסימום) הטעמתן כעבריות.

הצבעה: בעד — 12

נגד — 3

נמנעו — 2

ההצעה נתקבלה.

הא' בן-חיים: השאלה השלישית: שמות לועזיים של מדינות, שהסיומת שלהם עברית, כמו בלגיה, רוסיה, מי בעד הטעמתם לפי כללי העברית?

הא' רבין: רק ארצות, או גם ערים?

הא' בן-נון: אני מציע, שלא נסבך את הכלל ולא נוסיף ערים. נדבר רק על ארצות, כפי שהובא הכלל בהצעת הוועדה. את הערים אפשר לראות כמלים זרות, ואילו הארצות נקלטו בלשוננו. מדברים על "שתי אמריקות" וכיו"ב.

הא' בן-חיים: הוועדה הציעה הצעה שלמה, אלא שהצבעה חילקנו אותה לשלוש. החלק האחרון: שמות ארצות דין הטעמתם כדין העברית.

הצבעה: בעד ההצעה — 11

נגד — 3

נמנעו — 2

ההצעה נתקבלה.

הצעת הוועדה בשלמותה נתקבלה.